

ФАКТОРИ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНЬОГО

У статті розглядаються аспекти правового статусу неповнолітніх в умовах глобалізації. Акцентовано увагу на впливі такого фактору, як інформатизація суспільства. Виділено фактори впливу інформаційного суспільства на правовий статус неповнолітнього.

Ключові слова: неповнолітні, глобалізація, правовий статус, інформаційне суспільство, трансформація.

Ортынская Н. В. Факторы влияния информационного общества на правовой статус несовершеннолетних.

В статье рассматриваются аспекты правового статуса несовершеннолетних в условиях глобализации. Акцентировано внимание на влиянии такого фактора как информатизация общества. Выделены факторы влияния информационного общества на правовой статус несовершеннолетнего.

Ключевые слова: несовершеннолетние, глобализация, правовой статус, информационное общество, трансформация.

Ortyn'ska N. V. Factors of influence of the information society on the legal status of minors.

The article deals with the aspects of legal status of minors in the context of globalization. It focuses on the impact of such a factor as the information society. The factors of influence of the information society on the legal status of a minor are defined.

Keywords: minors, globalization, legal status, information society, transformation.

Глобалізація зумовлена в першу чергу технічним розвитком, і зараз активність інформаційної сфери є основним визначником всіх глобалізаційних змін. На міжнародному рівні прийнята Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства ще у 2000 році, де чітко встановлені тенденції міжнародного та національного регулювання проблем глобального інформаційного середовища. Цей акт зазначає, що інформаційно-комунікаційні технології є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства XXI століття [1].

Життєдіяльність людини повною мірою поєднана електронно-технічними засобами нового покоління, які стрімко розвиваються та вдосконалюються. Саме цей факт спричиняє найбільш помітну різницю між старшим та молодшим поколінням людей. Беззаперечною є теза про те, що саме підлітки найбільше користуються новими технічними механізмами, мають навик для їх використання та націлені на отримання нових знань у цій сфері. У зв'язку з тим, що неповнолітні найбільше користуються інформаційними технологіями, але при цьому не мають стійкої соціальної практики суспільної комунікації (сталих принципів, поглядів, ідей на життя), знаходяться в пошуку себе і напрямку розвитку в майбутньому, тому вони є категорією людей, що найбільше відчують вплив технічного прогресу на свій статус, у т. ч. правовий.

Суть концепції інформаційного суспільства полягає в тому, що першорядного значення в розвитку всіх суспільних сфер набувають знання, інформація та інтелектуальний потенціал людини. Поняття виникло на початку 90-х років XX ст. Основними об'єктивними факторами його появи були різке зростання ролі знань та інформації, що стають важливим стратегічним ресурсом суспільства, прискорений розвиток високотехнологічних галузей економіки, широкий доступ громадян до інформації, освіти, культурних надбань, можливостей роботи і спілкування завдяки бурхливому розвитку і потужним можливостям інформаційно-комунікаційних технологій [2, с. 363].

Проблеми правового становища неповнолітніх постійно привертати увагу вітчизняних і зарубіжних науковців і юристів-практиків. Серед них варто виділити роботи І. Бандурки,

Т. Денисової, Н. Крестовської, О. Львової, Н. Оніщенко, С. Ничипоренка, В. Пожуєва, О. Скакун та інших видатних вчених та практиків. Проте соціальні зміни суспільного розвитку вимагають оновлення підходів формування та функціонування правових інститутів в умовах глобалізаційних змін. Тому невирішеною, в повному обсязі, задачею є аналіз впливу інформаційного середовища на правовий статус неповнолітнього, оскільки саме воно домінують формує умови життєдіяльності неповнолітнього.

У межах цієї роботи ми спробуємо визначити фактори впливу інформаційного суспільства на правовий статус неповнолітнього.

1. Загальноосвітнє інформаційне поле. Неповнолітній отримує можливість швидкого та доступного отримання інформації з будь-якої країни та Землі взагалі. Тому неповнолітній отримує ширшу можливість реалізації своїх прав, доступу до інформації, в тому числі правової, можливість отримання новітніх знань. «Інтенсивний розвиток і переплетіння сучасних комп'ютерних, теле- і радіо сповіщальних, телефонних технологій і комунікаційних служб, швидке розповсюдження локальних і глобальних комунікаційних мереж створює принципово нову якість транскордонного інформаційного обміну та інструментарію, його впливу на масову свідомість, що сприяє посиленню значення соціально-психологічних і культурно-інформаційних аспектів глобалізації» [3, с. 5].

Світове інформаційне поле неповнолітнім може використовуватися для отримання нових знань та навиків, комунікації, поширення інформації про особисті погляди та таланти, розширює можливість для пізнання нового в будь-якій сфері, сприяє економії часу та засобів для отримання інформації, створює широкі розважальні можливості та знаходження колег за інтересами тощо (цей перелік можна продовжувати до безкінечності).

Доступу до глобальної мережі та простих навиків комп'ютерної грамотності не є достатньо. Для повноцінного отримання інформації загальнопланетарного характеру необхідне знання мови міжнародного спілкування. На жаль, слід констатувати, що незнання мови – основна перепона для українців. Позитивні тенденції до змін помічаються серед неповнолітніх. Молодше покоління має вищий рівень знання мов. Офіційно констатують **80** відсотків серед осіб, що закінчують загальнообов'язкову освіту. На нашу думку, все ж таки цей рівень є набагато нижчий. Позитивно, що своїм Указом Президент України оголосив **2016** рік Роком англійської мови в Україні [4]. Передбачено проведення наступних заходів, зокрема щодо: організації на базі вищих навчальних закладів курсів із вивчення англійської мови; запровадження вивчення англійської мови як другої іноземної у загальноосвітніх навчальних закладах, у яких вона не вивчається; розширення мережі гуртків з вивчення англійської мови; проведення фахових конкурсів, олімпіад та інших змагань; розвитку взаємного обміну учнями; активізації участі загальноосвітніх навчальних закладів України в навчальній програмі Європейського Союзу «*E-Twinning Plus*»; розширення мережі літніх мовних таборів з метою вивчення іноземних мов в Україні; започаткування проекту підвищення фахової кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників з англійської мови; запровадження освітніх теле- та радіопрограм із вивчення англійської мови; поширення практики демонстрування фільмів англійською мовою із субтитруванням державною мовою. Визначаємо як позитивні такі заходи, оскільки вони сприяють можливості отримання належного рівня знання англійської мови для різних груп підлітків, незалежно від фінансового становища батьків та місця проживання.

2. Відсутність позиціонування людини як цінності в інформаційному суспільстві. На правовий статус впливає соціальне середовище в якому перебуває та розвивається дитина. Для певної категорії неповнолітніх інформаційні технології дають розширення правових можливостей, а для інших створюють суттєвий психологічний пресинг, оскільки перевагу глобалізоване суспільство надає принципам економічної доцільності та прагматизму. Відображення особистості у інформаційному просторі супроводжується перенесенням у мережу і певних соціальних, емоційних характеристик, які, врешті решт, впливають на формування чи трансформацію особистих якостей користувачів мережі. Особа, з її внутрішнім світом, губиться у глобальному світі. Відчувається брак живого спілкування, родинних відносин, часу, ціннісних категорій. Разом зі зростанням економічного добробуту

приходить втрата певних аксіологічних детермінант. У побуті це проявляється в тому, що підлітки перестали спілкуватися у межах групи, колективу, зате швидко знаходять контакт в мережі Інтернет, а замість фізичного розвитку та спортивних молодіжних організацій неповнолітні отримують інші розваги, як-то комп'ютерні ігри тощо. Ми не вважаємо вказане недоліком, однак гіперболізація інформаційно-технічного простору дуже негативно впливає на несформовану психіку. Психологи таким чином оцінюють кіберзалежну людину: знецінення всього живого, включаючи себе самого аж до потреб свого організму; зникнення звички трудитися і знаходити в цьому задоволення; падіння пізнавальних інтересів і саботаж навчальної діяльності; замкненість у собі, байдужість і холодність до людей. Людина зростається з комп'ютером, поступово перетворюється на безвольну біологічну машину, по суті – в додаток до комп'ютера [5, с. 243–244].

Правова політика щодо подолання проблем комп'ютерної залежності в Україні практично відсутня. Зарубіжна практика визначає різного роду способи: від превентивних, як то на законодавчому рівні дітям до 18 років заборонено грати в деякі особливо агресивні комп'ютерні ігри, так і радикальних – поміщення особи в спеціалізовані центри з надання психологічної допомоги в зниженні і подоланні комп'ютерної залежності з обмеженим простором, щоб позбавити неповнолітнього доступу до технічних засобів. Також, на державному рівні необхідна програма для отримання неповнолітніми належного виховання в інформаційній сфері та забезпечення їх високої інформаційної культури.

3. Зростання ролі соціально-комунікативних практик Інтернету для реалізації прав неповнолітніх та їх значний вплив на поведінку цієї категорії осіб. До таких практик належать Інтернет-спільноти: блоги, соціальні мережі, мережеві групи та Інтернет-товариства тощо.

Інтернет-спільноти – це такі соціальні спільноти, кожний учасник якої ідентифікує себе з цією групою, яка разом з тим має всі атрибути звичайної спільноти, проте ця група об'єднується технологіями Інтернету і взаємодіє через Інтернет у рамках різних інтересів спільноти, що реалізуються в контексті ресурсів глобальної мережі. Блог як тип Інтернет-спільноти має аналогічні характеристики з соціальними спільнотами, проте має свою специфіку у вигляді регулярно доповнюваних позначень на різноманітні теми мультимедіа [6, с. 6–7].

Такого роду соціально-комунікативна практика дає можливість отримати необхідну інформацію та знання про досвід інших людей. В залежності від суті обговорюваних тематик, вони можуть виступати як корисними, так і негативними для неповнолітнього.

Фахівці визначають багато варіантів для проявів агресії та протиправної поведінки в мережі. Робін Ковальські, С'юзан Лімбер і Патріція Агатстон виділили вісім типів поведінки, характерних для кібер-булінгу (агресія спрямована на одного неповнолітнього групою сильніших у фізичному чи емоційному стані осіб):

1) Перепалки, або флеймінг – обмін короткими гнівними і запальними репліками між двома чи більше учасниками, використовуючи комунікаційні технології. Частіше за все розгортається в «публічних» місцях Інтернету, на чатах, форумах, дискусійних групах, інколи перетворюється в затяжну війну.

2) Нападки, постійні виснажливі атаки – найчастіше це залучення повторюваних образливих повідомлень, спрямованих на жертву (наприклад, сотні СМС-повідомлень на мобільний телефон, постійні дзвінки) з переважанням персональних каналів комунікації.

3) Обмовлення, зведення наклепів – розповсюдження принизливої неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій. Це можуть бути і текстові повідомлення і фото, і пісні, які змальовують жертву в шкідливій, а інколи сексуальній манері.

4) Самозванство, втілення в певну особу – переслідувач позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до її аккаунту в соціальних мережах, блогу, пошти, системі миттєвих повідомлень тощо, а потім здійснює негативну комунікацію. Організація «хвилі зворотних зв'язків» відбувається, коли з адреси жертви без її відому відправляються ганебні провокаційні листи її друзям і близьким за адресною книгою, а потім розгублена жертва неочікувано отримує гнівні відповіді.

5) Ошуканство, видурювання конфіденційної інформації та її розповсюдження – отримання персональної інформації в міжособовій комунікації і передача її (текстів, фото, відео) в публічну зону Інтернету або поштою тим, кому вона не призначалась.

6) Відчуження (остракізм), ізоляція. У віртуальному середовищі виключення також наражає на серйозні емоційні негаразди, аж до повного емоційного руйнування дитини. Онлайн відчуження можливе в будь-яких типах середовищ, де використовується захист пароллями, формується список небажаної пошти або список друзів. Кібер-остракізм проявляється також через відсутність швидкої відповіді на миттєві повідомлення чи електронні листи.

7) Кіберпереслідування – це дії з прихованого вистежування переслідуваних і тих, хто тиняється без діла поруч, зазвичай зроблені нишком, анонімно, з метою організації злочинних дій. Відстежуючи через Інтернет необережних користувачів, злочинець отримує інформацію про час, місце і всі необхідні умови здійснення майбутнього нападу.

8) Хепіслеппінг – відеоролики нападів з метою гвалтування чи його імітації. Відеоролики розміщені в Інтернеті, можуть продивлятися тисячі людей, зазвичай без жодної згоди жертви [7].

Опитування підлітків навело нас на думку про ще одну проблему – реклама в мережі Інтернет. Банери з рекламою аморального змісту «висять» на сайтах будь-якого спрямування. Тобто, навіть не шукаючи корисну інформацію, підліток наочно отримує інформацію неадекватного змісту. Зазвичай це стосується певних агресивних відео-ігор чи ігор еротичного спрямування.

Так само легко знайти інформацію девіантного характеру. Так, на наш запит «скінхеди» пошукова система «Яндекс» надала 54 тисячі відповідей, 705 тис. відповідей на запит «як зробити бомбу в домашніх умовах?» та 2 млн. відео про бійки неповнолітніх. Отож в мережі можливе пропагування антисоціальної поведінки, саме через різного роду сайти організацій, що мають антидержавні чи антисоціальні цілі та поповнюють свої ряди новими членами (терористичні групи, скінхеди тощо). Вони можуть бути основним чинником для формування мотивації для протиправної поведінки неповнолітнього.

4. Впровадження інформаційних державних послуг, що сприяє забезпеченню прав та свобод неповнолітніх. Широкий спектр таких послуг реалізується через систему «е-урядування» шляхом можливості отримання державних та комунальних послуг (легалізація документів, видача дозволів, реєстрація актів громадянського стану, визнання певного статусу (призначення пенсії дитині-інваліду) чи допомога в реалізації суб'єктивних прав.

Особи у віці від 14 до 18 років найбільше стикаються з потребою використання «електронного уряду» для отримання різного роду документів, найчастіше паспортів у шістнадцятирічному віці та можливості електронного вступу чи отримання іншої інформації в Єдиній державній електронній базі з питань освіти (у 2015 році в Україні третина вступників реєструвалася для вступу через електронну систему). Інформаційні технології дозволяють здійснити реєстрацію не тільки в національні, але й зарубіжні навчальні заклади.

Впровадження електронної форми взаємодії органів публічної влади та членів громадянського суспільства сприяє переходу до інформаційного суспільства. І. Алексєєв визначає, що суспільство в цілому можна вважати інформаційним, якщо будь-який індивід, група осіб, установа чи організація можуть в будь-який точці країни і в будь-який час отримати інформацію на основі автоматизованого доступу і систем зв'язку, необхідні для їхньої життєдіяльності та вирішення особистих та соціально значимих завдань; у суспільстві розробляється, функціонує і доступна будь-якому індивіду, групі осіб чи організації сучасна інформаційна технологія; існують розвинуті інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки науково-технічного і соціально-історичного прогресу, що постійно прискорюється; здійснюється прискорена автоматизація і роботизація всіх сфер і галузей виробництва і управління; відбуваються радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких є розширення сфери інформаційної діяльності і послуг [8, с. 32–33].

За допомогою мережі Інтернет та інших нових засобів комунікації можливий новий рівень спілкування, зокрема поширеним є Інтернет-консультування. Саме для підлітків такі консультації мають особливе значення, тому що вони потребують поради та інформації від фахівця, однак часто не хочуть розголошувати свою зацікавленість батькам чи колу однолітків.

Таке консультування характеризується рядом позитивних ознак: доступність консультування для широкого кола клієнтів; забезпечення анонімності клієнта, що сприяє широкому сповіданню та розкриттю проблеми; поширення інформації серед великого кола людей, адже питання та відповіді консультанта можуть прочитати інші люди, які відвідують сайти; інтерактивність консультування, якщо до обговорення приєднуються інші люди, які також переживали подібну проблему [9, с. 249].

Отож, виділено наступні фактори впливу інформаційного суспільства на правовий статус неповнолітнього: доступ до загальносвітового інформаційного поля надає можливість швидкого та доступного отримання інформації, яка не обмежена державними кордонами, тому неповнолітній отримує ширшу можливість реалізації своїх прав, отримує можливість доступу до новітніх знань; відсутність позиціонування людини як цінності в інформаційному суспільстві, де створено суттєвий психологічний пресинг на свідомість особистості, що трансформує якості користувачів мережі; зростання ролі соціально-комунікативних практик Інтернету (блоги, соціальні мережі, мережеві групи та Інтернет-товариства) для реалізації прав неповнолітніх та їх значний вплив на правомірність та протиправність поведінки цієї категорії осіб; впровадження інформаційних державних послуг, що сприяє забезпеченню прав та свобод неповнолітніх.

Також на державному рівні необхідна програма для отримання неповнолітніми належного виховання в інформаційній сфері та забезпечення їх високої інформаційної культури, комплексні дії щодо підвищення знання мов міжнародного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства: Міжнародний документ від 22.07.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_163
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Пожуєв В. І. Глобальне інформаційне суспільство як новий соціальний та економічний феномен ХХІ століття / В. І. Пожуєв // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – Вип. 52. – С. 5–14.
4. Про оголошення 2016 року Роком англійської мови в Україні: Указ Президента України від 16.11.2015 р. № 641/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – 18 лист.
5. Шайкіна О. О. Профілактика комп'ютерної залежності як одне із завдань практичної педагогіки / О. О. Шайкіна // Духовність особистості. – 2013. – Вип. 1. – С. 239–248.
6. Пожуєв В. І. Проблеми України на шляху до інформатизації суспільства і освіти: аналіз феномена Інтернет-спільнот [Електронний ресурс] / В. І. Пожуєв // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2010. – Вип. 40. – С. 4–13.
7. Kowalski Robin M. Cyber bullying: bullying in the digital age / Robin M. Kowalski, Susan P. Limber, Patricia W. Agatston. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2008. – 218 p.
8. Алексеев И. Ю. Возникновение идеологии информационного общества / И. Ю. Алексеев // Информационное общество. – 1999. – № 1. – С. 7–15.
9. Кузьменко В. У. Особливості інтернет-консультування з питань прояву агресивності підлітків / В. У. Кузьменко, О. П. Гнетецька // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2012. – Вип. 9. – С. 245–252.

* *Ортинська Наталія Володимирівна* – кандидат юридичних наук, асистент кафедри адміністративного та інформаційного права Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка».